

Rola i funkcje aktywności plastycznej w rozwoju dzieci

Małgorzata Olczak w swojej książce wysuwa twierdzenie, że stworzenie dziecku odpowiednich warunków do twórczości plastycznej *zapewnia prawidłowy wszechstronny i harmonijny rozwój wszelkich sfer jego osobowości*¹. Działalność plastyczna dziecka wpływa nie tylko na rozwój małej motoryki dziecka, ale przede wszystkim na rozwój poznawczy, kulturalny i społeczny. Spełnia również rolę terapeutyczną, ponieważ pomaga w uświadomieniu sobie przez dziecko emocji oraz ich wyrażania. Poprzez obcowanie ze sztuką przedszkolak poznaje otaczający go świat jak również samego siebie (za: J. A. Sienkiewicz - Wilowska, 2009). Sztuka rozumiana właśnie w ten sposób nie podlega ocenie oraz nie wymaga szczególnych uzdolnień plastycznych. *Uwagę koncentruje się na indywidualnej ekspresji, wyrażaniu potrzeb, marzeń, ale też obaw i lęków oraz swojej wizji świata*². Rysunek dziecka, jego umiejętności plastyczne są odzwierciedleniem jego sprawności manualnej. W rozwoju pierwotna jest nauka trzymania kredki, tworzenie pierwszych rysunków. Dopiero później przedszkolak posiada taką sprawność dłoni i palców, że jest w stanie rozpocząć naukę pisania. *Ekspresja plastyczna to bowiem aktywność pełniąca specyficzne tylko dla niej funkcje, których nie da się realizować w pełni w innym rodzaju aktywności*³. Każdy rodzaj **techniki i aktywności plastycznej**, czy to będzie rysowanie, rzeźbienie, malowanie czy stworzenie kolażu, odgrywa inną rolę w kształtowaniu i rozwijaniu autoekspresji małego człowieka. Po pierwsze, w każdej formie działalności plastycznej są stosowane inne materiały i narzędzia, które są wykorzystywane do wyrażania siebie. Z drugiej strony dzięki ich różnorodności dziecko skupia uwagę na kształcie, barwie, fakturze, relacjach przestrzennych czyli wieloaspektowości przedstawionego wytworu (za: J. A. Sienkiewicz - Wilowska, 2011).

W rozwoju małego dziecka dużą rolę spełnia sztuka, a przede wszystkim jej poznawanie. Pozwala to młodemu odbiorcy niejako wczuwać się w twórcę dzieła, próbować poznawać jego emocje, uczucia, pragnienia. I niekoniecznie potrzebne są do tego dzieła wybitnych artystów. Wystarczą wytwory zwykłych ludzi lub nawet rówieśników. Dzięki takiemu

---

¹ M. Olczak, *Trening twórczości. Współczesna i efektywna forma wychowania przez sztukę*. Impuls, Kraków 2010, s. 57.

² J. A. Sienkiewicz – Wilowska, *Dziecko rysuje, maluje, rzeźbi. Jak wspomagać rozwój dzieci i młodzieży*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011, s. 15.

³Tamże, s. 16.

obcowaniu ze sztuką, przedszkolak poszerzy swoją wiedzę o innych ludziach, emocjach i samym sobie. Może również pomóc uświadomić sobie przez dziecko swoich mocnych i słabych stron.

Edukacja plastyczna w przedszkolu czy edukacji zintegrowanej pełni kilka bardzo ważnych funkcji w rozwoju małego człowieka. Julia Anastazja Sienkiewicz – Wilowska w swojej książce wyróżnia następujące funkcje sztuki w rozwoju człowieka: edukacyjną, poznawczą, wytwórczą, społeczną, komunikacyjną oraz terapeutyczną i prozdrowotną (za: J. A. Sienkiewicz - Wilowska, 2011). Teraz krótko chciałabym omówić każdą z nich. **Funkcja poznawcza** umożliwia poznawanie i rozumienie otaczającego świata. Dzięki niej przedszkolak może poznawać i oswajać różne zjawiska. Z rysunków dzieci można wiele się dowiedzieć na temat ich wyobrażeń o świecie, jego bogactwie i prawach w nim rządzących. Funkcja edukacyjna pomaga kształtować u dziecka umiejętności dostrzegania relacji przestrzennych. Najpierw uczy się je dostrzegać, następnie poznaje, by w końcu samemu je przedstawiać na swoich rysunkach. Dzięki odpowiednio przygotowanym i przemyślanym zajęciom plastycznym dziecko uczy się dostrzegać zależności występujące w codziennym życiu. Na przykład podczas malowania młody człowiek może nauczyć się dostrzegać relacje kolorystyczne między przedmiotami, poznać funkcję oświetlenia. Podczas działalności plastycznej przedszkolak odbiera wrażenia zmysłowe dotyczące kształtu, formy i barwy przedmiotu. Przedstawianie elementów na kartce papieru pomaga w nazywaniu różnych przedmiotów i ich kategoryzowaniu. Podczas wykonywania prac plastycznych dziecko posługuje się barwą, poznaje nazwy kolorów podstawowych i pochodnych. W funkcji poznawczej bardzo ważnym elementem jest wpływ plastyki na sprawność manualną, a tym samym przygotowanie dziecka do nauki pisania w klasie pierwszej szkoły podstawowej.

Funkcja wykonawcza (kreacyjna, wytwórcza) związana jest z działaniem dziecka, w wyniku czego powstaje nowy wytwór np. przedmiot czy rysunek. Wtwór ten jest prawdziwy, realny, można go dotknąć. Często jest też powodem radości dziecka i dumy jego rodziców czy nauczycieli.

Kolejną funkcją jest **funkcja społeczna**. W wytworach plastycznych dzieci można wskazać postaci, jak również relacje występujące między nimi. Przedszkolak umiejscawia na swoich rysunkach również siebie oraz swoich najbliższych. Osoby przedstawiane w pracach dzieci zajmują różne role społeczne. Należy również pamiętać, że sztuka jest rodzajem komunikacji, jest przekazem informacji o autorze, różnorodnych zjawiskach oraz relacjach społecznych (za: J. A. Sienkiewicz - Wilowska, 2011). Prace grupowe również wpływają na rozwój społeczny dziecka. Podczas wspólnego działania konfrontują się z innymi dziećmi,

śluchają się nawzajem, widzą swój wkład w wspólne dzieło (za: M. Olczak, 2010). Dziecko nie tworzy w sposób odtwórczy, ale twórczy, a jego dzieło jest niepowtarzalne i wyjątkowe. Właśnie z tego względu wyróżniamy **funkcję ekspresyjną**. Twórca dzieła wyraża niejako siebie w swoich dziełach, ujmuje różne przedmioty i zdarzenia z własnej perspektywy. **Funkcja terapeutyczna** daje możliwość poradzenia sobie z nie zawsze uświadamianymi emocjami i lękami. Podczas aktywności plastycznej przedszkolak poznaje swoje własne emocje, słabe i mocne strony, wyraża towarzyszące mu emocje i uczucia, oswaja niepokoje i lęki. Dziecięcy rysunek *może być zarówno wskaźnikiem odczuwania jakichś niewypowiedzianych emocji, jak i symbolem pozwalającym na wyrażanie ukrytych treści*⁴.

Pierwotną funkcją sztuki była **funkcja komunikacyjna**. U małych dzieci, których rozwój werbalny jest ograniczony, plastyka staje się narzędziem służącym do przekazywania informacji. Dziecko nie zawsze potrafi zwerbalizować swoje myśli i odczucia, natomiast może wyrazić je w rysunku.

Ostatnią funkcją jest **funkcja prozdrowotna**. Kontakt ze sztuką pozwala zapomnieć o własnych troskach i problemach. Dodatkowo wywołuje pozytywne emocje i odczucia, a to niewątpliwie wpływa na nasze zdrowie psychiczne (za: J. A. Sienkiewicz - Wilowska, 2011). Obcowanie ze sztuką oraz własna działalność plastyczna wpływają niewątpliwie na rozwój wyobraźni, twórczości i kreatywności. Podczas dobrze przeprowadzonych zajęć przedszkolak może wymyślać oryginalne rozwiązania, łączyć techniki i materiały plastyczne czy nawet wykorzystywać przedmioty w nietypowy sposób.

Rozwój emocjonalny

Dzięki analizie rysunków dziecka możemy dostrzec problemy jakie ma dziecko np. w sferze rozwoju emocjonalnego. Ciągłe powtarzanie tych samych schematycznych elementów na rysunkach może świadczyć o trudnościach w dostosowaniu się do nowych sytuacji. Może dowodzić również o sztywności myślenia. Takie dzieci nie lubią zmian, a w swoich pracach powtarzają te same elementy. dzięki temu zabiegowi czują się bezpieczne. Niewielka liczba elementów na rysunku może sugerować niewielkie zaangażowanie emocjonalne. Należy również odróżnić schematyczne rysowanie przedmiotów jako symbolu, które daje dziecku radość, bowiem tego typu powtórzenia elementów jest nakierowane na zmianę i modyfikację (za: V. Lowenfeld, Brittain, 1977). Jeżeli dziecko nie rysuje elementów osobistych na rysunkach, może być objawem braku zaangażowania i niewrażliwości emocjonalnej (za: V.

---

⁴ J. A. Sienkiewicz – Wilowska, *Dziecko rysuje, maluje, rzeźbi. Jak wspomagać rozwój dzieci i młodzieży*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011, s. 39

Lowenfeld, Brittain, 1977). Przedszkolak zaangażowany w swoją twórczość plastyczną jest pewny siebie, wierzy w swoje umiejętności i siły. Nie boi się stosować nowych technik plastycznych, lubi eksperymentować z nowym materiałem i narzędziami. Czuje się przy tym bezpiecznie. W jego pracach możemy znaleźć elementy osobiste, sytuacje widziane z jego punktu widzenia. Obcowanie ze sztuką dostarcza mu wiele nowych przeżyć, a chęć tworzenia wpływa na jego rozwój emocjonalny.

Rozwój umysłowy

Patrząc z perspektywy rysunków dziecka rozwój umysłowy będzie polegał na zwiększaniu świadomości otoczenia oraz istnienia odrębności dziecka. Poziomemu rozwojowi intelektualnemu wyznacza wiedza dziecka, która ujawnia się w jego rysunkach. Często rysunek sprawdza się w roli testu wiedzy dziecka. Porównując dwa rysunki człowieka, z których jeden będzie składał się z koła i kresek, a drugi przedstawiał więcej szczegółów, zauważamy, że jego mali autorzy nie są na tym samym poziomie rozwoju umysłowego. Badania dowodzą, że dzieci o wysokiej inteligencji uwzględniają bardzo dużo szczegółów w swoich pracach. Taki rysunek *niekoniecznie musi być piękny, wyraźna jest w nim jednak równoległość rozwoju zdolności artystycznych i intelektualnych, która występuje aż do 10 roku życia*⁵. Z drugiej jednak strony istnieje wiele innych powodów dla których dziecko nie uwzględnia zbyt wielu szczegółów na rysunkach, nie koniecznie muszą być to zaburzenia w rozwoju umysłowym. Wystarczy zwykły brak zainteresowania tematyką pracy bądź zaburzenia emocjonalne, które hamują ekspresję dziecka. Dlatego analizując dziecięce rysunki należy być bardzo ostrożnym, by nie wysuwać zbyt daleko idących wniosków. Aktywność plastyczna może również służyć w rozwijaniu myślenia pojęciowego, a przede wszystkim aktywności kategoryzacyjnej. Maja Stańko uważa, że rysowanie *pełni ważną rolę we wspomaganiu rozwoju struktur pojęciowej reprezentacji świata dziecka*⁶.

Rozwój fizyczny

W twórczości dziecka rozwój fizyczny możemy rozpatrywać pod względem koordynacji ręka – oko, ogólną zręcznością oraz kontroli ruchów ręki. Najbardziej takie zmiany są widoczne u dzieci w stadium bazgrania, kiedy pojawia się powolna kontrola nad ruchami rąk. W rysunkach dzieci starszych pojawiają się postaci w ruchu. Często zaznaczane są części ciała, które są zaakcentowane poprzez powiększenie lub wysunięcie na pierwszy plan (za: V. Lowenfeld, Brittain, 1977).

---

⁵ V. Lowenfeld, W. L. Brittain, *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977, s. 20

⁶ M. Stańko, *Aktywność plastyczna jako metoda remediacji poznawczej*. W: *Wychowanie w przedszkolu* 6/2006, s. 18.

Rozwój percepcyjny

Zmysły są nieodłącznie związane z poznawaniem i aktywnością twórczą. To właśnie dzięki nim dziecko poznaje otaczający świat, który następnie przedstawia w swoich pracach. Bez zmysłów niemożliwe byłoby poznanie barwy, kształtu czy przestrzeni. Za pomocą zmysłu dotyku dziecko poznaje fakturę i kształt. Kształci również wrażliwość i pomaga poznać różne materiały plastyczne i ich właściwości np. glinę, plastelinę czy masę solną. Dzięki wzrokowi może poznać otaczającą rzeczywistość, kolory i kształty. Słuch pomaga rozwijać świadomość dźwięków i reakcję na doznania muzyczne (za: V. Lowenfeld, Brittain, 1977). Muzyka stanowi też doskonałe źródło inspiracji do prac plastycznych. Zmysły dostarczają bodźców, które wpływają na rozwój dziecka i jego wiedzę o świecie oraz dostarczają inspiracji do twórczości plastycznej.

Rozwój społeczny

Rysunki są odzwierciedleniem świadomości dziecka o życiu społecznym. Wraz z wiekiem dziecko staje się coraz bardziej świadome obecności ludzi i ich roli w jego życiu. Ludzie są często tematyką prac dzieci. Wspólnie wykonanie pracy plastycznej wraz z rówieśnikami pomaga uświadomić dziecku, że jest częścią społeczeństwa, pokazuje wkład włożony w jej wykonanie oraz uczy odpowiedzialności za powierzone zadanie. Dzieci słabo rozwinięte pod względem społecznym często mają problemy w zrozumieniu innych ludzi, a w ich pracach można dostrzec wiele sprzeczności (za: V. Lowenfeld, Brittain, 1977).

Rozwój estetyczny

Według V. Lowenfelda ogólnie rozumiana estetyka jest to *metoda organizowania myślenia, odczuwania i spostrzegania w sposób, który umożliwia zrozumienie tych myśli i przeżyć przez kogoś innego*⁷. Natomiast w odniesieniu do twórczości plastycznej jest umiejętnością *łączenia doświadczeń w pewną sensowną całość. Rezultatem tego scalenia jest harmonijna organizacja myśli i uczuć, której wyrazem są linie, tworzywo i użyte barwy*⁸. Dzieci bardzo chętnie manipulują elementami i organizowaniem przestrzeni na kartce papieru. Sprawia im to wiele radości. Młodsze dzieci wykonują te czynności intuicyjnie. Brak spójności osobowości może mieć odzwierciedlenie na rysunku, poprzez np. widoczne rozkojarzenie części dzieła czy brak porządku.

Rozwój twórczości

---

⁷ V. Lowenfeld, W. L. Brittain, *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977, s. 23

⁸ Tamże.

Aby dziecko mogło rysować w sposób twórczy potrzebuje, oprócz narzędzi i materiałów plastycznych, swobody i niezależności emocjonalnej. Należy dziecko zachęcać do wyrażania się za pomocą znaków graficznych, inspirować, dawać wskazówki. Dziecko, które nie rysuje w sposób twórczy często naśladuje rówieśników, ciągle rysuje takie same i w taki sam sposób przedmioty i inne elementy (za: V. Lowenfeld, Brittain, 1977). Nauczyciel powinien zachęcać do wykorzystania własnych pomysłów, do twórczego myślenia oraz zorganizować odpowiednie warunki sprzyjające twórczemu tworzeniu. Tylko twórczy nauczyciel będzie potrafił rozwijać u swoich wychowanków postawę twórczą, chęć wyrażania siebie i swoich emocji, oryginalność i twórcze, elastyczne myślenie (za: D. Czelakowska, 2002).

Rozwój językowy

W sytuacji, kiedy dziecko samo wykonuje rysunek możemy przypuszczać, że chce wypowiedzieć się w ten oto sposób. Według Marii Ligęzy rysunek dziecka jest osobistym systemem komunikacji (za: M. Ligęza, 2002). Kiedy dziecko nie potrafi jeszcze dokładnie wyrazić się za pomocą słów, może dzięki graficznym symbolom, przedstawić swoje myśli i odczucia na kartce papieru. Na rysunkach, oprócz charakterystycznych przedmiotów można doszukać się cech jego autora. Przedszkolak, który chętnie rysuje chce podzielić się swoją wiedzą z innymi. W tym celu posługują się rysunkami. *Niewerbalne i werbalne zachowanie dziecka podczas całego procesu rysowania pozwala zobiektywizować interpretację treści i formy wypowiedzi rysunkowej*⁹.

Opracowała: mgr Małgorzata Kołacz

---

⁹ M. Ligęza, *Rysunek dziecka – aspekt diagnostyczny i terapeutyczny*. W: M. Knapik, W. A. Sacher (red.) *Sztuka w edukacji i terapii*. Impuls, Kraków 2004, s. 144.